

Bloei der decadence

Johan Polak

Keywords

Maps, ConTeXt, Math-mode, Greek setup, layout, opmaak, screen-document, reference-list, symbol

Abstract

Het boek *Bloei der decadence* van Johan Polak was jarenlang uitverkocht maar het is als PDF weer beschikbaar gekomen. Via Internet is het vrij te downloaden. Voor wie het op het computerscherm wil lezen is er een interactieve schermversie en een andere versie is geschikt om uit te printen. Beide nieuwe edities van het boek zijn opgemaakt in de ConTeXt-omgeving. Dit artikel beschrijft enige aspecten van het opzetten van een project. Door de gigantische hoeveelheid referenties naar boeken, tijdschriften, personen, plaatsnamen en andere termen werd het een gecompliceerde klus. Doel was om de wijze van verwerking toch zo simpel mogelijk te houden. Dus geen plain-TeX hacking maar simpele methodes die gebruik maken van de typische ConTeXt-eigenschappen. Ook wilden we met een overzichtelijk klein aantal stuurbestanden het gecodeerde boek als scherm- en als papierversie kunnen compileren. Een bijzondere uitdaging vormde hiernaast het feit dat er in een voetnoot een stuk Griekse tekst is weergegeven.

Introductie

Begin 1988 ontving Johan Polak het eredoctoraat van de Universiteit van Amsterdam “omdat hij als onbaatzuchtige en erudiet uitgever de Nederlandse intelligentsia verrijkt heeft met talloze eminente klassieke en moderne werken in wetenschappelijk verantwoorde edities en vertalingen”, aldus prof. dr. D. Leeman bij de uitreiking.

Johan Polak was eens begonnen aan een dissertatie over de antieke literaire kritiek maar zijn perfectionisme bracht hem ertoe telkens na overleg met zijn promotor het zojuist voltooide eerste hoofdstuk weg te gooien en opnieuw te beginnen. “Zijn kracht lag niet op het terrein der strenge wetenschap, maar op dat van het literair- en cultuurhistorisch essay [en] bovenal toch in de editoriale verbreiding van literaire scheppingen van anderen”, schreef zijn promotor Leeman in *Folia*, 5 juni 1992.

Het eredoctoraat verlost Johan Polak misschien van de zelfopgelegde druk tot het voltooien van een proefschrift en met wat vrijere hand werkte hij daarna aan enkele boeken die de aandacht trokken. *Zeven*

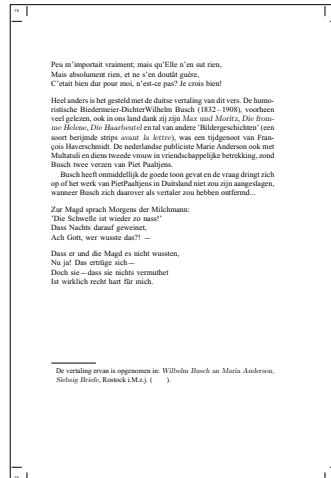
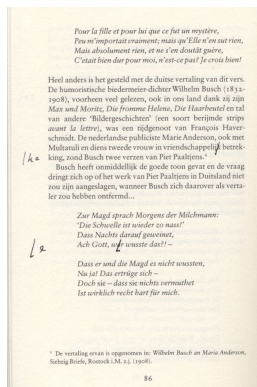
kleine studies verscheen in kleine oplage bij Ad ten Bosch in Zutphen maar bij verschijning van zijn ‘levenswerk’ *Bloei der decadence* in 1991 bij Uitgeverij Balans in Amsterdam kwam er voor zijn werk grote belangstelling en erkenning in dagbladen en andere media, tot en met populaire praatprogramma’s van presentatoren als Sonja Barend, Hanneke Groenteman en Adriaan van Dis, persoonlijkheden die zich destijds tot de bekende Nederlanders konden rekenen. Het boek werd een bestseller. Een jaar later volgde *Het oude heden*, eveneens bij Uitgeverij Balans. Op 25 mei 1992 zag hij, met de trein in Arnhem aangekomen, het boek (enkele auteursexemplaren had hij al ontvangen) voor het eerst in de etalage van de Arnhemse Boekhandel Hijman liggen en diezelfde warme lenteavond is hij overleden.

In Arnhem had Johan Polak samen met Frans Goddijn een kleine kantoorwoning waar ze in een maatschap werkten aan columns, redactiewerk en andere publicaties. Het copyright voor zijn twee laatste boeken bracht Johan Polak onder in de maatschap. Toen *Bloei der decadence* uitverkocht raakte en een nieuwe druk bij de oorspronkelijke uitgeverij niet haalbaar was, besloot Frans Goddijn om het boek op andere wijze beschikbaar te stellen.

Handwritten notes in blue ink on a yellow sticky note:

Handwritten notes
in blue ink on
a yellow sticky
note
1849
p. 112

Er moest een schermversie komen en ook een versie die met een gewone printer uitgedraaid kon worden. Verschillende externe mensen hebben meegehouden om dit project op te starten.

Om te beginnen zorgde Dimitri Vanoverbeke, een zoon van NTG-lid Philippe, ervoor dat de papieren pagina's van het boek werden gescand en hij converteerde deze met zijn OCR-programmatuur naar een tekstbestand dat op de computer kan worden verwerkt.

Intussen bood Hans Hagen (NTG, Pragma) hulp bij installatie van zijn ConTeXt en bij het opzetten van de omgeving, de basiscommando's en settings voor de bladspiegel en een slimme manier waardoor van hetzelfde bronbestand telkens naar keuze een PDF voor scherm of printer kon worden gecompileerd. Ook werd er veel tijd en zorg besteed aan typografische zaken zoals de expert set van het gekozen font Times, het kiezen voor 'oldstyle' cijfers in voetnoten, jaartallen, bladnummers en dergelijke.

Na het aldus verwerken van enkele hoofdstukken kwamen er andere dagelijkse besomeringen die het werk lange tijd verhinderden.

Begin 2004 heeft Willi Egger het voortouw genomen en hij kon op basis van zijn expertise en werkervaring met bijzondere boekproductie en vooral dankzij de investering van veel energie en tijd op korte termijn de klus afmaken.

Inmiddels kan het boek als schermversie en ook als versie voor het afdrukken van het internet geplukt worden.

Het boek is te vinden onder <http://www.johanpolak.nl>. Op deze plaats zullen ook voorbeeldbestanden worden geplaatst zodat lezers die zelf op de hier beschreven manier aan de slag willen de eerste bestanden niet zelf hoeven over te tikken.

Eigenheden van het boek

Bloei der decadence is in 1991 uitgegeven als gebonden boek. Die druk is niet meer nieuw te verkrijgen. Een exemplaar waarin Johan Polak zelf nog enkele correcties aantekende ligt ten grondslag aan de nieuwe versie.

Aangezien in de essays talloze namen en titels voorbijkomen, waarvan de meeste door de boekverzoekers destijds zijn opgenomen in enkele registers, hebben we dit ook gedaan en waar mogelijk iets beter: sommige verwijzingen in het oorspronkelijke register strookten niet met de tekst en er waren inconsequenties. De productietijd was in 1991 wellicht wat te kort. Wat ook meespeelde was een nadeel van het fenomenale geheugen van Johan Polak, die vele honderden gedichten van buiten kende en zinnen, alinea's en pagina's in zijn hoofd schreef en rangschikte voor hij aan het schrijven begon: aantekeningen van bronnen hield hij niet steeds op papier bij.

Er bleek veel tijd te gaan zitten in het werk aan de registers, terwijl we aanvankelijk nog dachten dat het werk voornamelijk zou bestaan uit het opzoeken en corrigeren van woorden die tijdens het scannen en tekstherkennen waren vervormd en uit plaatsen van ConTeXt opmaakcommando's.

In een van de voetnoten staat een deel van een vers uit de *Odyssee* van Homerus. Hierop komen we straks nog terug.

Setup van het project

Er zijn drie stuurbestanden aangemaakt. De eerste daarvan bevat alle opties die van toepassing zijn op de codering van het boek en de uitvoer. Twee andere stuurbestanden herbergen de specifieke instellingen die nodig zijn voor respectievelijk de schermversie en het papieren document. Het vierde bestand bevat de

gecodeerde tekst van het boek. Door middel van twee kleine bestandjes, die ervoor zorgen, dat naar wens de scherm- of papier-versie wordt gecompileerd, kan de desbetreffende versie worden gegenereerd met een bestandsnaam waaruit blijkt dat het de scherm- of print-versie betreft.

In het bestand met de algemene opties staan onder andere drie registers gedefinieerd. Het zijn de registers voor boektitels, personen en algemene zaken:

```
\definieerregister      Personenregister
  [persoon] [personen]
\definieerregister      Algemene zaken register
  [zaak] [zaken]
\definieerregister      Register voor Literatuur
  [boektitel] [boektitels]
```

Voor de eenvoudige codering in de tekst worden enkele macros gebruikt die zowel de weergave in de tekst regelen als ook voor een regel in het desbetreffende register zorgen:

```
\def\BT#1{{\em #1}%      Boektitel weergave in de
\boektitel{#1}}          tekst cursief en toewij-
                          zen aan het register boek-
                          titel
\def\Zaak #1{{\em #1}%  Weergave van algemene
\zaak{#1}}               zaken in de tekst al dan
                          niet cursief en toewijzen
                          van de uitdrukking aan
\def\Nzaak #1{{#1}%     het zaken register
\zaak{#1}}
```

De schermversie heeft een vrij strakke opmaak die met betrekkelijk weinig code opgemaakt kan worden. Hier volgt het volledige bestand:

```
\startomgeving optscherm

\useencoding[ibm]
\stelpapierformaatin
  [S6] [S6]
\stellayoutin
  [hoogte=midden,
  kopwit=15pt,
  hoofd=30pt,
  voet=30pt,
  marge=20pt,
  rechterrاند=30pt,
  rechterrاندafstand=15pt,
  rugwit=50pt,
  breedte=400pt]
\stelkleurenin
  [status=start]
\definieerkleur[one] [donkerrood]
\definieerkleur[two] [lichtgrijs]
\definieerkleur[three] [lichtgrijs]
```

```
\stelachtergrondenin
  [tekst] [tekst]
  [achtergrond=kleur,
  achtergrondkleur=two]
\stelachtergrondenin
  [pagina]
  [achtergrondoffset=30pt,
  achtergrond=kleur,
  achtergrondkleur=one]
\stelnummeringin
  [plaats=]
\stelinteractiein
  [status=start,
  kleur=one,
  contrastkleur=one,
  menu=aan]
\stellijstin[hoofdstuk]
  [interactie=paginanummer]
\stelsubpaginanummerin
  [wijze=perhoofdstuk,
  status=start]
\steltolerantiein
  [zeersoepel]
\stelkopin
  [paragraaf]
  [nummer=nee]
\stelinspringenin
  [middel]
\stelkapitalenin
  [sc=ja,
  titel=nee]
\stelhoofdin
  [letter=\bfa,
  kleur=two,
  linkerbreedte=.6\hsize,
  rechterbreedte=.4\hsize]
\stelvoetnootdefinitiein[plaats=links]

\startreusableMPgraphic{Next}
  drawoptions (withpen pencircle scaled 5
  withcolor \MPcolor{three}) ;
  path p ;
  p := (0,0)--(30,15)--(0,30)--cycle ;
  draw p ; % fill p ;
  scale_currentpicture(30pt,30pt) ;
\stopreusableMPgraphic
\startreusableMPgraphic{Prev}
  drawoptions (withpen pencircle scaled 5pt
  withcolor \MPcolor{three}) ;
  path p ;
  p := (30pt,0)--(0,15pt)--(30pt,30)--cycle ;
  draw p ; % fill p ;
  scale_currentpicture(30pt,30pt) ;
\stopreusableMPgraphic
\startreusableMPgraphic{Cont}
  drawoptions (withpen pencircle scaled 5pt
```

```

    withcolor \MPcolor{three} ;
    path p ; p := (15pt,0)--(15pt,30pt) ;
    for i=-45 step 45 until 90 :
      draw p rotatedaround(center p, i) ;
    endfor ;
    scale_currentpicture(30pt,30pt) ;
\stopreusableMPgraphic
\startreusableMPgraphic{Exit}
  drawoptions (withpen pencircle scaled 5pt
    withcolor \MPcolor{three}) ;
  draw
    (0,0)--(30pt,0)--(30pt,30pt)--(0,30pt)--cycle ;
  draw (0,0)--(30pt,30pt) ;
  draw (30pt,0)--(0,30pt) ;
  scale_currentpicture(30pt,30pt) ;
\stopreusableMPgraphic

\stelinteractiemenuin
  [rechts]
  [onder=,
  boven=,
  onderoffset=-2.5pt,
  bovenoffset=-2.5pt]
\startinteractiemenu[rechts]
  \raw [vorigepagina] \reuseMPgraphic{Prev} \&
  \raw [volgendepagina] \reuseMPgraphic{Next} \&
  \raw [inhoud] \reuseMPgraphic{Cont} \&
  \vfilll
  \raw [SluitDocument] \reuseMPgraphic{Exit} \&
\stopinteractiemenu
\stopomgeving

```

Dit is een mooi voorbeeld om te laten zien hoe META-POST grafieken doeltreffend gemaakt en in ConT_EXt geïntegreerd kunnen worden.

Griekse tekst in een voetnoot

Tijdens het coderen van de tekst realiseerden we ons dat er op een plek enkele woorden in het klassieke Grieks opgemaakt moeten worden. Eerst schrik je er wel even van, want dat heb je natuurlijk niet al een hoop keren mogen oefenen. Toch was het belangrijk die paar woorden weer in de juiste Griekse letters in de nieuwe versie te laten verschijnen.

Nu bestaan er voor T_EX wel pakketten en fonts voor het zetten van Grieks. Echter op dit moment is er in ConT_EXt nog geen volledige ondersteuning van de Griekse taal. Wat te doen? In de wiskundeomgeving bestaat wel een Grieks alfabet. Dus we wagen een poging om die letters te gebruiken voor ons doel.

De uitdaging bestaat natuurlijk niet in het opmaken van een pi (π) of rho (ρ), want dat kan eenvoudig. Maar hoe krijg ik accenten op de vocalen? Dat lijkt ook niet erg moeilijk, want in T_EX-wiskunde bestaan ook accenten, zoals grave (˘) en aigu (ˆ). Toch lijkt het nog

te mislukken: er zit in die korte tekst een epsilon (ϵ) met een dubbel accent!

Gelukkig bestaat in ConT_EXt de mogelijkheid om symbolen te definiëren. Hierbij dient eerst een fontsyoniem aangemaakt te worden, waardoor het goede wiskunde-font aan een symbolische naam wordt gekoppeld.

Daarna kan men een symbool definiëren door aan een naam voor het symbool een definitie van dat symbool te hangen: door enig puzzelen ontstaat zo de letter ϵ met de gewenste spiritus lenis en de accent aigu: $\acute{\epsilon}$.

```

\def\MathFont{times}
\def\MathFontFile{rtxmi}

\definefontsynonym[Grieks] [\MathFontFile]
\definesymbol[Epsacc] [\getglyph{Grieks}%
  {\char34\kern-.40em\raise.15ex%
  \hbox{\getglyph{\MathFont}{\char146}}%
  \kern-.15em
  \hbox{\getglyph{\MathFont}{\char180}}}]

```

De hele regel laten we vervolgens door T_EX in math-mode opmaken:

```

\def\Grieksetekst{%
  $\pi\grave{\epsilon}\grave{\rho}\grave{\iota}$
  $\gamma\grave{\alpha}\grave{\rho}$
  $\chi\grave{\alpha}\grave{\chi}$
  $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\grave{\iota}$
  $\vartheta\grave{\epsilon}\grave{\rho}$
  \symbol[Epsacc]
  $\sigma\tau\grave{\alpha}$
}

```

De gezochte tekst ziet er dan als volgt uit:

περι γὰρ χαχὰ πάντοθεν ἔστη. . . Odyssee, 14, 270.

Conclusie

Nu is het boek er weer en later kan het als de omstandigheden het toelaten nog eens mooi gedrukt en gebonden worden: de bronteksten zijn er klaar voor. Eigenlijk zou nu ook *Het oude heden* onder handen moeten worden genomen. Wie weet.

Johan Polak wordt door velen gemist en op deze wijze is een van zijn levenswerken opnieuw beschikbaar gekomen.

Frans Goddijn
Willi Egger
frans@goddijn.com
w.egger@boede.nl